Schoolverlaters van het voortgezet onderwijs

T. Eimers
E. Keppels

Nijmegen, 2 juli 2013

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt

© 2013 Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Een verkeerde studiekeuze	3
3	Schoolloopbaan en wisseling of VSV	7
	3.1 Instroom in het mbo	7
	3.2 Onderzoekgroep en doelgroep	7
	3.3 Schoolloopbaan	9
4	Herkomstschool	13
	4.1 Top 42 grootste scholen	13
	4.2 Praktijkonderwijs	16
5	Samenwerkingsverbanden	19
	5.1 Scholen SWV Utrecht en Vechtstreek (26.01)	20
	5.2 Scholen SWV VO Regio Utrecht West (26.04)	23
	5.3 Scholen SWV LZVO Zuid-Utrecht (26.05)	23
6	Conclusies en beschouwing	25
	6.1 Conclusies	25
	6.2 Beschouwing	27
Bijlagen		31

1 Inleiding

Voor veel jongeren is de overgang van voortgezet onderwijs naar middelbaar beroepsonderwijs een lastige stap. Het kiezen van de juiste beroepsopleiding hangt van veel factoren af en niet iedereen maakt in één keer de juiste keuze. Om jongeren beter voor te bereiden wordt al in het voortgezet onderwijs (VO) veel aandacht besteed aan het verkrijgen van informatie over opleiding en beroep, het opdoen van praktijkervaringen en kennismaking met het mbo. Toch wisselt nog altijd een fors deel van de eerstejaars mbo-studenten van opleiding. Dat kan een bewust en weloverwogen besluit zijn, maar ook een gedwongen stap omdat het niet goed gaat in de opleiding van eerste keuze. Voor een deel van de overstappers leidt het switchen van opleiding tot uitval en tot voortijdig schoolverlaten.
Om het voortijdig schoolverlaten (VSV) terug te dringen starten drie samenwerkingsverbanden een project om op VO-scholen leerlingen (nog) beter voor te bereiden op de overstap naar het mbo. Het betreft de volgende drie samenwerkingsverbanden[1]:

- Samenwerkingsverband VO Utrecht en Vechtstreek (26.01)
- Samenwerkingsverband VO Regio Utrecht West (26.04)
- Samenwerkingsverband LZVO Zuid-Utrecht (26.05)

De samenwerkingsverbanden willen dat zo gericht mogelijk doen en de ondersteuning inzetten bij de scholen die daaraan het meest behoefte hebben. Als start van het project heeft men er daarom voor gekozen een onderzoek te laten uitvoeren naar de herkomstschool en schoolloopbaan van mbo-ers die van opleiding wisselen en voortijdig schoolverlater worden. In deze rapportage worden de belangrijkste uitkomsten van dat onderzoek weergegeven. De volgende twee onderzoeksvragen worden beantwoord:

- Hoe zien de schoolloopbanen eruit van jongeren die in het mbo vanwege studiekeuzeproblemen van opleiding switchen of VSV-er worden? Is er verband tussen het type schoolloopbaan en switch/VSV vanwege studiekeuzeproblemen?
- Van welke VO-scholen zijn de genoemde switchers/VSV-ers afkomstig? Welke VO-scholen 'leveren' de meeste switchers/VSV-ers?

Het onderzoek had het karakter van een eerste verkenning, bestaande uit bestandsanalyses. Het vervolg van het project omvat een nadere verdieping per school om te komen tot een gerichte aanpak. De bestandsanalyse is gericht op VO-leerlingen die zijn uitgestroomd naar het mbo in schooljaar 2011-2012 en die woonachtig zijn in RMC-regio Utrecht en RMC-regio Eem & Vallei. Het onderzoek is uitgevoerd met behulp van de Regiomonitor VSV Utrecht, waarin data wordt verzameld over de schoolloopbanen van alle jongeren in de beide RMC-regio's.

1 Op dit moment zijn de bestaande samenwerkingsverbanden in het VO bezig met een omzetting naar nieuwe samenwerkingsverbanden passend onderwijs. In deze rapportage wordt de nieuwe nummering voor de verbanden gehanteerd zoals aangegeven op de website van passend onderwijs. Waar nog geen nieuwe benaming bekend is, wordt de oude naam van het samenwerkingsverband gebruikt.

2 Een verkeerde studiekeuze

Voortijdig schoolverlaten heeft veel verschillende oorzaken. Uit onderzoek blijkt dat een verkeerde studiekeuze een van die oorzaken is. Vaak spreekt men van 'loopbaanproblematiek' omdat het om meer gaat dan alleen de studiekeuze. Soms is er helemaal geen sprake van een bewuste keuze voor een opleiding, soms kiest een jongere ervoor om liever te gaan werken. Loopbaanproblematiek kan duidelijk worden onderscheiden van andere soorten studieproblemen, zoals rondom de studiehouding, studievaardigheden, leerachterstanden of het studieniveau. Natuurlijk staan de problemen vaak niet los van elkaar. Zo kan een verkeerde studiekeuze al snel leiden tot motivatieverlies en achterstand.
Onderzoek van de Regiomonitor VSV[2] laat zien dat loopbaanproblematiek ook als zelfstandige oorzaak een belangrijke factor is in het ontstaan van voortijdig schoolverlaten. Bij 38 procent van de uitvallers van ROC Midden Nederland bleek uitsluitend loopbaanproblematiek de oorzaak te zijn. In feite was de groep met loopbaanproblemen veel groter, want uitvallers met gedragsproblemen of persoonlijke problemen hadden vaak ook nog te maken met verkeerde studiekeuzes. Maar opvallend was de grote groep, van meer dan een derde, waarvoor loopbaanproblematiek de bepalende oorzaak van uitval was.

Een verkeerde studiekeuze kan uiteenlopende achtergronden hebben. Vaak wordt gezegd dat het wisselen van studie ook een positieve keuze kan zijn. Dat is inderdaad zo. Een student kan na ervaring opgedaan te hebben in een bepaalde beroepsopleiding beter zicht hebben gekregen op zijn eigen voorkeuren en capaciteiten en op basis daarvan een betere, nieuwe keuze maken. In de praktijk zien we echter dat het vraagstuk van de loopbaanproblematiek complexer is.

- Het grootste en meest voorkomende probleem is dat jongeren een verlegenheidkeuze maken als ze naar het mbo gaan. Ze weten wat ze niet willen en maken als het ware een negatieve keuze: dan maar naar die opleiding. Bepaalde opleidingen, veelal in de sector Economie, vormen zo een vergaarbak van jongeren die het eigenlijk niet weten, maar genoodzaakt zijn om een keuze te maken. De uitval vanwege loopbaanproblemen is dan ook veruit het grootst bij opleidingen in de sector Sport & bewegen, Toerisme & Leisure, Horeca, Facilitaire dienstverlening en Uiterlijke verzorging.
- Het tweede probleem dat zich voordoet, is dat de opleiding niet voldoet aan de verwachtingen van de student. Dat kan zijn omdat de opleiding te zwaar is, omdat de inhoud anders is dan gedacht, omdat de praktijk (stage) tegenvalt of omdat het niveau van de opleiding te zwaar (of te licht) is. Daarin speelt niet alleen het curriculum van de opleiding een rol, maar ook het klimaat op school, de wijze van leren en de omgang tussen student en docent.
- De student is niet altijd goed geïnformeerd over de opleiding die hij gaat volgen. Vaak hebben leerlingen uit het vmbo in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg meer mogelijkheden om zich te oriënteren op de studie- en beroepskeuze, dan leerlingen van het vmbo-t (of havo). Basis- en kaderleerlingen hebben een meer beroepsgerichte opleiding in de bovenbouw en lopen vaak al langere periodes stage.
- Recent is er meer aandacht voor het beroep en de arbeidsmarkt als factor in de studiekeuze. Uit onderzoek onder jongeren blijkt dat zij zich vaak op de nabije toekomst richten in hun

2 Regiomonitor VSV Utrecht: Uitvallers en zorgdeelnemers van ROC Midden Nederland (KBA, 2011)

keuze: naar welke school ga ik, welke opleiding ga ik doen, waar kom ik dan terecht… Het uiteindelijke beroep en de kansen op de arbeidsmarkt liggen verder weg. Tegenwoordig worden scholen steeds nadrukkelijker aangesproken op hun verantwoordelijkheid om jongeren te wijzen op de arbeidsmarktkansen van opleidingen. Dat wordt 'zorgplicht' genoemd en is een formele opdracht voor het mbo. Recent pleitte de minister van onderwijs ervoor om mbo-opleidingen met slechte arbeidsmarktkansen gedeeltelijk af te sluiten. Hoe moeilijk het echter is om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt te plannen blijkt uit voorbeelden als de kinderopvang: tot voor kort was het een groeisector met een enorme vraag naar geschoolde arbeidskrachten. De instroom in de opleidingen nam sterk toe. Door veranderd overheidsbeleid is de sector ineens in een crisis geraakt en de vraag naar personeel drastisch gedaald. Studenten die vier jaar geleden voor de opleiding kozen zien zich nu met een slechte arbeidsmarkt geconfronteerd.

- Als laatste kan gewezen worden op een specifiek motief voor studiewisseling: een klein deel van studenten zijn zogenaamde *hoppers* of *shoppers*. Zij schrijven zich in bij een opleiding, niet met het doel om een beroep te leren, maar met het doel om als student ingeschreven te staan. Vaak gaat het om het verkrijgen van studiefinanciering. Jongeren zonder werk of opleiding worden actief terug geleid naar het onderwijs of gestimuleerd langer op school te blijven gezien de slechte arbeidsmarktkansen.

Terecht wordt er wel op gewezen dat loopbaanproblematiek niet (alleen) de schuld van jongeren zelf is. Ons onderwijssysteem dwingt jonge mensen om al op vroege leeftijd keuzes te maken die de loopbaan beïnvloeden. Op zestienjarige leeftijd moet al gekozen worden voor een beroepsopleiding. Voor veel jongeren is dat eigenlijk te vroeg. Ook een ander kenmerk van het onderwijssysteem maakt het er niet eenvoudiger op: sinds de jaren negentig van de vorige eeuw is het voortgezet onderwijs steeds 'algemener' van karakter geworden. Deze 'avo-isering' is niet alleen terug te zien in de opzet en inhoud van het vmbo, maar ook in de veranderde voorkeur van ouders en leerlingen. Het is een al jarenlange trend dat men liever kiest voor avo-onderwijs, dan voor beroepsonderwijs.

Studiekeuzeproblematiek komt veel voor. Een veel gehoorde reactie is die van relativering: is het wel zo erg om van studie te wisselen? Hoe vaak zijn we als volwassenen niet van opleiding of beroep gewisseld? Wie doet er nu nog waarvoor hij vroeger ooit is opgeleid? Wordt er dan gezegd. Er is begrip voor de jongeren die noodgedwongen al zo vroeg moeten kiezen. Is het wel zo erg dat er verkeerd gekozen wordt? Het antwoord op die vraag is duidelijk: ja, meestal wel. Natuurlijk is niet alle studiewisseling negatief. Er zijn tal van goede redenen om te wisselen en als het helpt om een opleiding te vinden die beter aansluit en meer motiveert, dan kan wisseling juist positief zijn. In veel gevallen gaat het echter niet om een positieve keuze. Een jongere die niet wist wat hij wilde, toch maar voor een bepaalde opleiding koos en daarna stopte, weet vaak in tweede instantie ook niet welke kant hij op wil. Het vastlopen in een studie gaat veelal gepaard met motivatieverlies, verzuim en slechte studieresultaten. Niet alleen de afstand tot de opleiding groeit, maar ook die tot school. Er is dan ook een duidelijk verband tussen loopbaanproblematiek en voortijdig schoolverlaten. Een verkeerde studiekeuze vergroot de kans op uitval. Zoals we zagen wordt meer dan een derde van de uitval veroorzaakt door loopbaanproblemen.

Het onderzoek

Doel van het onderzoek is om te bepalen in welke mate jongeren stoppen met hun mbo-opleiding vanwege studiekeuzeproblemen. Voortijdig schoolverlaten kan, zoals gezegd, echter ook geheel andere oorzaken hebben, bijvoorbeeld problematiek in de persoonlijke sfeer of leerproblemen. Alle mbo-instellingen zijn verplicht om een registratie bij te houden van de voornaamste uitvalreden op het moment dat een student stopt met zijn opleiding. Het gaat daarbij om studenten die de instelling verlaten. Bij interne opleidingswisseling wordt geen systematische registratie van redenen bijgehouden. Hoewel er voor een deel dus wel een registratie van uitvalredenen bestaat, is die niet geheel volledig en betrouwbaar. Eerder onderzoek in het kader van de Regiomonitor heeft laten zien dat uitval vanwege studiekeuzeproblemen veelvuldig voorkomt, maar ook vaak in combinatie met andere problemen, die naar de aard vaak ernstiger en dwingender zijn.[3] Om toch tot een adequate schatting te komen van de studiekeuzeproblematiek zijn in het onderzoek de volgende keuzes gemaakt:

- Alle wisselingen van opleiding en/of school worden opgevat als een indicatie voor studiekeuzeproblematiek. Schoolloopbanen verlopen lang niet altijd langs een rechte weg, zonder dat het leidt tot negatieve ervaringen of uitval. De overstap naar een andere opleiding kan een positieve beslissing zijn. Vaak echter gaat de overstap wel gepaard met een negatieve studie-ervaring, met tijdverlies vanwege beperkte mogelijkheden voor tussentijdse wisseling en met een zwakke vervolgkeuze. In het onderzoek kan het onderscheid niet worden gemaakt en beschouwen we alle wisselingen als indicatie voor een zwakke studie- en/of schoolkeuze.
- In eerste instantie wordt al het voortijdig schoolverlaten beschouwd als mogelijke indicatie voor studiekeuzeproblematiek. Voor zover de gegevens beschikbaar zijn wordt daarbinnen een onderscheid gemaakt tussen loopbaangerelateerde VSV en alle overige VSV (alleen van de VSV-ers van ROC Midden Nederland zijn de uitvalredenen voor dit onderzoek beschikbaar en kan het genoemde onderscheid gemaakt worden). Er is sprake van loopbaangerelateerde VSV als de geregistreerde uitvalreden te maken heeft met wisseling van opleiding of wisseling van opleiding naar werk.

Voor een goed begrip van de navolgende hoofdstukken volgt nu een beschrijving van de belangrijkste begrippen in het onderzoek en de wijze waarop die zijn geoperationaliseerd.

- *Onderzoeksgroep*. Alle mbo-deelnemers in schooljaar 2011-2012 die wonen in RMC-regio's Utrecht en Eem & Vallei (incl. deelnemers VAVO/VE op mbo-instellingen).
- *Doelgroep*. Alle mbo-deelnemers van schooljaar 2011-2012 die in schooljaar 2010-2011 en/of 2009-2010 ingeschreven stonden in het voortgezet onderwijs. Om te bepalen wat de invloed is van de herkomstschool in het VO op de schoolloopbaan in het mbo beperken we de analyse tot de doelgroep van mbo-ers, die het voorgaande schooljaar en/of het jaar daarvoor op het VO zaten. Een deel van de mbo-ers heeft al langer geleden het VO verlaten. Zij hebben bijvoorbeeld tussendoor gewerkt, waren VSV-er of volgden een andere mbo-opleiding. Het verband tussen het al of niet wisselen van opleiding in schooljaar 2011-2012 en hun voorgaande VO-school is daardoor relatief zwak. Voor het bepalen van de invloed van de herkomstschool beperkt het onderzoek zich daarom tot de genoemde *doelgroep*.
- *Wisselaars*. Wisselaars of switchers zijn mbo-studenten uit de onderzoeksgroep die op 1 oktober 2012 (schooljaar 2012-2013) een andere opleiding volgen en/of op een andere

3 Regiomonitor VSV Utrecht: Uitvallers en zorgdeelnemers van ROC Midden Nederland (KBA, 2011)

school zitten dan op 1 oktober 2011 (schooljaar 2011-2012). Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen opleidingswisseling en schoolwisseling. Het laatste betekent dat de student niet meer staat ingeschreven op de school van eerste keuze, maar op een andere onderwijsinstelling. Bij het bepalen van de opleidingswisseling zijn administratieve en 'technische' wisselingen buiten beschouwing gelaten.

- *Voortijdig schoolverlaters*. VSV-ers zijn mbo-studenten uit de onderzoeksgroep die op 1 oktober 2012 (schooljaar 2012-2013) niet meer staan ingeschreven in het onderwijs en geen startkwalificatie hebben. Zij vallen binnen de door het ministerie van OCW gehanteerde definitie van voortijdig schoolverlaten. Jongeren uit de onderzoeksgroep die al eerder een startkwalificatie behaalden tellen niet mee als voortijdig schoolverlater. Dat geldt bijvoorbeeld voor jongeren die met een havo-diploma instromen in het mbo (en daarna uitvallen).

Tot slot is het van belang om erop te wijzen dat het onderzoek zich richt op jongeren die eerste- of tweedejaars mbo-ers zijn. De percentages voor wisseling en VSV die in het rapport hierna genoemd worden zijn niet de definitieve cijfers: ook na het eerste of tweede jaar zijn er nog uitvallers en wisselaars. De uiteindelijke cijfers voor VSV en studiewisseling liggen hoger.

3 Schoolloopbaan en wisseling of VSV

3.1 Instroom in het mbo[4]

Niet alle deelnemers in het mbo komen rechtstreeks van het voortgezet onderwijs. Uit eerder onderzoek is bekend dat van alle instroom ruim een kwart (27%) bestaat uit volwassenen van 23 jaar of ouder. Deze oudere deelnemers volgen meestal een opleiding in combinatie met werk (BBL) en bijna de helft van hen heeft al een eerder behaalde startkwalificatie.
Voor het onderzoek is met name de groep tot 23 jaar van belang. Ook van deze groep echter komen niet alle instromers rechtstreeks uit het voortgezet onderwijs. Een derde van de instromers (jonger dan 23 jaar) is een zogenaamde zij-instromer afkomstig van een andere mbo-instelling (20%) of uit een niet-onderwijssituatie (13%).
Uit het eerdere onderzoek blijkt ook dat er een duidelijke relatie is tussen de herkomst van de instromer en de kans op voortijdig schoolverlaten. De kans dat een zij-instromer voortijdig schoolverlater wordt in het eerste of tweede jaar mbo ligt indicatief drie- tot viermaal hoger dan die van een student die rechtstreeks uit het VO afkomstig is. Bedacht moet wel worden dat de laatste groep gemiddeld jonger en vaak nog leerplichtig is.
Mbo-ers die rechtstreeks uit het VO komen vallen dus minder vaak uit, maar zij wisselen wel vaker van opleiding dan zij-instromers. Een op de vijf is na 1-2 jaar in het mbo met een andere opleiding begonnen. Gemiddeld volgt driekwart van de mbo-ers afkomstig uit het VO nog de opleiding waarmee zij zijn gestart.

3.2 Onderzoekgroep en doelgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit de deelnemers tot 23 jaar, woonachtig in RMC Utrecht of RMC Eem & Vallei, die op 1 oktober 2011 een opleiding mbo of VAVO volgden. Het gaat om 35.836 deelnemers, waarvan 34.818 in het mbo. De overige 1.018 volgden een opleiding VAVO of volwasseneneducatie. Van de onderzoeksgroep behoort de helft tot de doelgroep van mbo-studenten die één of twee jaar eerder nog in het VO zaten. Het volgende overzicht toont de cijfers.
Toelichting: De eerste kolom toont het onderwijstype. Iedereen die niet binnen een van de genoemde onderwijstypen valt, behoort niet tot de doelgroep. In het overzicht is dit de niet-doelgroep. De jaren 2009 en 2010 verwijzen naar het jaar dat de student het laatst ingeschreven stond in het VO (of hoger onderwijs).

4 De gegevens over de instroom in het mbo en de relatie met VSV en studiewisseling zijn afkomstig uit het onderzoek *Regiomonitor VSV Utrecht: Instroom in het mbo*, dat verschijnt in 2013.

Overzicht 1 – Doelgroep van het onderzoek

	2010	2009	Totaal	Totaal (%)
Praktijkonderwijs	302	208	510	*1%*
VSO	398	205	603	*2%*
Vmbo-bl bovenbouw lwoo	945	863	1.808	*5%*
Vmbo-kl bovenbouw lwoo	464	400	864	*2%*
Vmbo-gl bovenbouw lwoo	32	20	52	*0%*
Vmbo-tl bovenbouw lwoo	45	49	94	*0%*
Vmbo-bl bovenbouw niet-lwoo	715	682	1.397	*4%*
Vmbo-kl bovenbouw niet-lwoo	1.568	1.614	3.182	*9%*
Vmbo-gl bovenbouw niet-lwoo	460	478	938	*3%*
Vmbo-tl bovenbouw niet-lwoo	2.654	2.499	5.153	*14%*
Havo bovenbouw	798	653	1.451	*4%*
VAVO / VE	588	185	773	*2%*
Overig VO, incl. VM2	517	304	821	*2%*
Hoger onderwijs	277	126	403	*1%*
Niet-doelgroep	-	-	17.787	*50%*
Totaal	9.763	8.286	35.836	*100%*

In het totaal bestaat de doelgroep uit 18.049 studenten. De overige 17.787 deelnemers behoren niet tot de doelgroep. Het betreft bijna exclusief jongeren van 18 tot 23 jaar. Ook voor deze groep is nagegaan waar zij zich bevonden in 2009 en 2010:

- In het mbo in 2009 én 2010 (aantal = 15.118)
- Niet in het onderwijs in 2009 en in het mbo in 2010 (aantal = 808)
- In het mbo in 2009 en niet in het onderwijs in 2010 (aantal = 735)
- Niet in het onderwijs in 2009 én 2010 (aantal = 594)
- Rest (situatie 2009 en/of 2010 onbekend) (aantal = 532).

Overzicht 2 – Deelnemers naar leeftijd op 1 oktober 2011

Leeftijd	Doelgroep	Niet-doelgroep	Totaal
15	1%	0%	0%
16	24%	0%	12%
17	43%	1%	22%
18	23%	22%	22%
19	6%	31%	18%
20	2%	23%	13%
21	1%	15%	8%
22	1%	9%	5%
Totaal (=100%)	***18.049***	***17.787***	***35.836***

Zoals verwacht is de leeftijd van de beoogde doelgroep duidelijk lager dan die van de overige mbo-instromers tot 23 jaar. De overgang ligt bij 18 jaar. De navolgende beschrijvingen en analyses hebben betrekking op de doelgroep van jongeren die afkomstig zijn uit het VO.

3.3 Schoolloopbaan

Een hoofdvraag in het onderzoek is wat de invloed is van de VO-scholen op het latere wisselen of uitvallen in het mbo. Die vraag is echter niet zonder meer te beantwoorden. Scholen bieden verschillende onderwijstypen aan en in het vmbo is er bovendien het onderscheid tussen programma's met en zonder leerwegondersteuning (lwoo). Voordat de vraag naar de verschillende scholen aan de orde komt, wordt daarom eerst gekeken naar de invloed van de schoolloopbaan in termen van schooltype en behaald diploma.

Het al of niet behalen van het diploma in het VO is een belangrijke factor voor het latere succes in het mbo. De kans op voortijdig schoolverlaten in de eerste twee jaar van het mbo ligt voor ongediplomeerden driemaal hoger. Het volgende overzicht toont de kans op VSV voor de doelgroep uitgesplitst naar onderwijstype en het wel of niet hebben van een VO-diploma. De cijfers zijn gebaseerd op het deel van de doelgroep dat in 2010 voortgezet onderwijs volgde.

Overzicht 3 – VSV naar onderwijstype en diploma (alleen 2010)

Onderwijstype	Percentage VSV	Aantal (2010)
VO totaal		
Met diploma	5	7.753
Zonder diploma	15	2.010
Vmbo totaal		
Met diploma	4	6.356
Zonder diploma	15	527
Vmbo-basis		
Met diploma	6	1.458
Zonder diploma	19	202
Vmbo-kader		
Met diploma	4	1.897
Zonder diploma	16	135
Vmbo-gemengd		
Met diploma	2	459
Zonder diploma	6	33
Vmbo-theoretisch		
Met diploma	4	2.542
Zonder diploma	10	157
Havo		
Met havo-diploma	0	197
Zonder havo-diploma	7	601
waarvan met vmbo-diploma	9	166

Het blijkt dat het niet behalen van het VO-diploma leidt tot een veel hoger percentage VSV. Voor leerlingen uit het vmbo-basis en -kader is de kans op VSV zonder diploma het grootst. Daarbij moet worden aangetekend dat een deel van hen wel een diploma behaalt op mbo-niveau 1. Opvallend is dat ook 7 procent van de havo-ongediplomeerden voortijdig schoolverlater wordt in de eerste twee jaar mbo.
Het praktijkonderwijs (PRO) is in de uitsplitsing niet opgenomen, omdat voor het praktijkonderwijs geldt dat het niet tot een VO-diploma leidt. Voor het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) is dat ten dele ook van toepassing.

Het onderwijstype is ook van invloed op de mate waarin de studenten in het mbo wisselen van opleiding. Het volgende overzicht laat dit zien. Overzicht 4 heeft weer betrekking op de gehele doelgroep (2009 en 2010). Getoond wordt voor elk onderwijstype het percentage VSV, het percentage wisseling en het percentage 'regulier'. Met regulier wordt bedoeld de studenten die niet zijn uitgevallen of gewisseld en die dus a) nog op dezelfde mbo-instelling de opleiding volgen waarmee zij gestart zijn of b) in de periode 1-10-2011 tot 1-10-2012 hun diploma hebben behaald of c) ongediplomeerd zijn uitgestroomd, maar voor 1-10-2011 al in bezit waren van een startkwalificatie.

Voor de doelgroep als totaal geldt dat 75 procent als reguliere deelnemer te kenmerken is. Gemiddeld 8 procent is VSV-er en 17 procent wisselaar. Per onderwijstype is het beeld echter verschillend. Wisseling komt relatief vaker voor bij vmbo-kader en -theoretisch en minder vaak bij vmbo-basis. Wisseling komt vaker voor bij niet-lwoo dan bij lwoo. Voor VSV is het beeld precies omgekeerd.
De andere onderwijstypen hebben elk een eigen 'verhaal'. Het praktijkonderwijs neemt een bijzondere positie in, omdat het niet opleidt tot een diploma en in de meeste gevallen geen doorstroom naar startkwalificatieniveau kent. In het volgende hoofdstuk gaan we apart op de positie van het praktijkonderwijs in. Voor het VSO is zowel VSV als wisseling hoger dan het gemiddelde, wat te maken heeft met de bijzondere leerlingenpopulatie, namelijk jongeren met een beperking.
Studenten die afkomstig zijn uit de bovenbouw havo hebben in de meeste gevallen geen havo-diploma gehaald: 75 procent. Eenmaal in het mbo vallen zij relatief minder vaak uit dan gemiddeld. Ook valt op dat daarnaast een groot deel (17%, gelijk aan het gemiddelde) wisselt van opleiding of school.

Twee bijzondere categorieën zijn de studenten afkomstig uit het VAVO/VE en uit het 'overig VO'. Het VAVO is een onderwijstype dat wordt verzorgd door mbo-instellingen en dat voornamelijk functioneert als tweedekansonderwijs voor jongeren die op het reguliere VO geen diploma hebben gehaald. Een kleiner deel heeft wel een diploma gehaald en probeert via het VAVO een hoger diploma te halen (bijvoorbeeld havo na vmbo-t) of het examenprofiel te verbeteren door extra vakken te volgen. Binnen het VAVO kan vmbo-t, havo of vwo worden gedaan. Omdat het VAVO niet tot het reguliere VO wordt gerekend en binnen het mbo een geheel eigen positie heeft, ontbreekt het deels aan systematische gegevens over de VAVO-deelnemers en hun schoolloopbaan. Uit de cijfers in overzicht 4 wordt wel duidelijk dat deze groep een hoge kans op VSV én op wisseling heeft.
De categorie 'overig VO' is voor het merendeel (±60%) afkomstig uit de brugklas (1-2) van het voortgezet onderwijs. Verder bestaat het uit leerlingen afkomstig uit de bovenbouw vwo (±30%) en enkele leerlingen die een zogenaamd VM2-traject volgen (±10%), een geïntegreerde opleiding vmbo-mbo2. Voor de categorie 'overig VO' ligt het percentage VSV relatief hoog.

Overzicht 4 – Opleidingstype en wisseling (percentages op basis van totaal exclusief onbekend)

	VSV	Wisselaar	Regulier	Totaal (excl. onbekend)	Onbekend
Praktijkonderwijs	(23)	9	68	499	11
VSO	26	20	55	548	55
Vmbo-bl bovenbouw lwoo	11	13	76	1.781	27
Vmbo-kl bovenbouw lwoo	5	18	76	857	7
Vmbo-gl bovenbouw lwoo	6	22	73	51	1
Vmbo-tl bovenbouw lwoo	8	18	74	93	1
Vmbo-bl bovenbouw niet-lwoo	11	13	76	1.363	34
Vmbo-kl bovenbouw niet-lwoo	6	18	76	3.127	55
Vmbo-gl bovenbouw niet-lwoo	4	14	82	924	14
Vmbo-tl bovenbouw niet-lwoo	5	18	78	5.075	78
Vmbo lwoo	9	15	76	2.782	36
Vmbo niet-lwoo	6	17	77	10.489	181
Vmbo-bl bovenbouw totaal	11	13	76	3.144	128
Vmbo-kl bovenbouw totaal	6	18	76	3.984	295
Vmbo-gl bovenbouw totaal	4	14	82	975	217
Vmbo-tl bovenbouw totaal	5	18	77	5.168	345
Havo bovenbouw	5	17	78	1.382	69
VAVO / VE	16	22	61	662	111
Overig VO, incl. VM2	10	18	72	727	94
Hoger onderwijs	0	16	84	326	77
Doelgroep totaal	**8**	**17**	**75**	**17.415**	**634**
Niet-doelgroep	6	7	86	15.296	2.491
Totaal	7	12	81	32.711	3.125

De belangrijkste conclusies zijn dat:

- VSV vaker voorkomt bij vmbo-basis en vmbo-lwoo en minder vaak bij -kader en -theoretisch en bij niet-lwoo,
- wisseling juist vaker voorkomt bij vmbo-kader en -theoretisch en niet-lwoo,
- VSV hoog is bij PRO en VSO, wat voor een groot deel te verklaren valt uit het type onderwijs. Voor het praktijkonderwijs geldt dat het niet opleidt tot een diploma en dat de leerlingen meestal geen startkwalificatie kunnen behalen. Voor het VSO is het beeld gedifferentieerder, maar ook hier geldt dat voor een groot deel van de uitstroom het halen van een mbo-diploma niet haalbaar blijkt.
- havo-leerlingen net als de vmbo-t-leerlingen minder vaak VSV-er worden.

Wellicht een even relevante conclusie is ook dat van alle leerlingen afkomstig uit het vmbo - veruit de grootste instroom in het mbo – ruim 75 procent – na 1-2 jaar nog steeds de mbo-opleiding volgt waarmee gestart is, of het diploma heeft behaald, dan wel ongediplomeerd uitgestroomd is, maar al daarvoor in bezit was van een startkwalificatie.

4 Herkomstschool

In dit hoofdstuk komt de relatie tussen VSV, wisseling en herkomstschool aan de orde. Nadrukkelijk gaat het in de analyse alleen om de cijfermatige verbanden en niet om een inhoudelijke verklaring - laat staan beoordeling - van de verschillende programma's die VO-scholen bieden voor studie- en beroepskeuze. Die nadere duiding maakt geen deel uit van het onderzoek en komt in het project van de drie samenwerkingsverbanden aan de orde, zoals aangegeven in de inleiding. In de uitsplitsing naar herkomstschool gaat de aandacht primair uit naar de scholen die verbonden zijn aan de drie samenwerkingsverbanden.
Bij de presentatie van de cijfers wordt telkens in eerste instantie gekeken naar de drie hoofdkenmerken VSV, WISSELING en REGULIER. De termen zijn in het vorige hoofdstuk omschreven. De term 'regulier' verwijst naar het aantal of percentage leerlingen dat a) nog op dezelfde mbo-instelling de opleiding volgt waarmee gestart is het jaar ervoor of b) in de periode 1-10-2011 tot 1-10-2012 het diploma heeft behaald of c) ongediplomeerd is uitgestroomd, maar voor 1-10-2011 al in bezit was van een startkwalificatie. Bij de nadere uitwerking van de cijfers wordt ook ingegaan op het deel VSV dat voorkomt uit studiekeuzeproblemen.

4.1 Top 42 grootste scholen

Er zijn 42 scholen, inclusief het VAVO van ROC Midden Nederland, die meer dan honderd leerlingen leveren binnen de doelgroep. Omdat het gaat om ongeveer twee jaren geeft het aantal een indicatie van de jaarlijkse uitstroom van die school naar het mbo. De top 42 levert bijna tachtig procent van alle leerlingen (afkomstig uit het VO) aan het mbo. Het VAVO is in het overzicht opgenomen vanwege het hoge aantal leerlingen dat doorstroomt naar het mbo (grotendeels binnen ROC Midden Nederland zelf).
De VO-scholen zijn aangeduid met hun Brin-nummer en de daaraan gekoppelde naam. Bij de meeste scholen vallen onder het Brin-nummer meerdere vestigingen. In het overzicht zijn de gegevens voor verschillende vestigingen op één Brin-nummer samengenomen. Met name enkele scholen in Utrecht hebben de laatste jaren door fusies en herschikkingen een andere naamgeving gekregen. Gekozen is voor de naamgeving die door het Samenwerkingsverband wordt gehanteerd. Voor scholen als het Trajectum College, het Via Nova College en Globe College geldt dat de oud-leerlingen deels nog op de voormalige schoolnaam staan geregistreerd. In het volgende hoofdstuk komen de scholen van de drie samenwerkingsverbanden nader aan de orde en worden per Brin-nummer toegelicht welke scholen onder het nummer vallen.
De eerste kolom van overzicht 5 toont, zoals gezegd, het bijbehorende samenwerkingsverband (zie ook volgend hoofdstuk). De laatste rij geeft het totaal voor de gehele doelgroep weer. De scholen zijn in aflopende volgorde gesorteerd op de score voor REGULIER. Dat wil zeggen dat de scholen met het hoogste percentage leerlingen dat nog de opleiding van eerste keuze volgt boven in het overzicht staan.

In de onderste rij van het overzicht wordt het gemiddelde voor de gehele doelgroep weergegeven. Het percentage REGULIER is een eerste indicatie voor de mate waarin leerlingen van het VO na hun overstap naar het mbo 'honkvast' zijn gebleven. Hoe hoger het percentage REGULIER, hoe meer leerlingen nog bezig zijn met hun eerst gekozen opleiding (of die al af hebben

gerond). Het is duidelijk dat veel scholen rond het gemiddelde van 75 procent scoren. Elf VO-scholen scoren 73 procent of lager en drie VO-scholen vallen op met een percentage dat lager dan zeventig procent ligt. Eén daarvan, Trajectum College, maakt deel uit van de drie onderzochte samenwerkingsverbanden. Het overzicht laat ook zien dat er scholen zijn die ruim boven het gemiddelde scoren, waaronder ook een aantal scholen uit de drie samenwerkingsverbanden.

Overzicht 5 - Situatie naar herkomstschool, top 42 van scholen met grootste aantal leerlingen in de doelgroep (percentages en aantal)

SWV nr.	BRIN	School	REG	WIS	VSV	Aantal	TYPE
00.01	02EA	Chr SGM op Ref Grondsl v L	87	10	3	184	KT
26.04	05RA	VeenLanden College	86	12	2	210	T
26.04	17AN	Minkema College	85	11	4	463	BKT
00.01	03WO	Van Lodensteincollege	84	10	6	886	BKT
26.04	04IX	Kalsbeek College	84	13	4	508	KT
26.01	17HX	Mgr A E Rientjes Mavo	83	14	3	206	T
26.02	00YO	Prot Chr Mavo Waldheim	83	15	2	123	T
meer	25GV	AOC Groenhorst College (vmbo)	80	15	5	609	BKT-L
26.01	23VD	Broeckland College	80	12	8	288	B-L
25.11	02VM	Christelijk Lyceum SGM	80	15	6	220	T
00.01	01RL	Jacobus Fruijtier SGM	80	11	8	147	BKT
26.01	03OY	Niftarlake College	80	12	8	143	T
25.11	01MU	CSG Groen van Prinsterer	79	16	6	457	BKT-L
25.09	02DC	Corlaer College	79	17	4	377	BKT-L
26.02	00JT	Geref SGM Guido De Bres	79	17	4	252	KT
25.11	06SU	Ichthus College	79	18	2	245	T
25.11	02FO	De Meerwaarde Techniek	78	11	11	243	K-L
26.05	22NE	College De Heemlanden	78	17	5	142	TH
26.05	17GM	Oosterlicht College	77	16	7	581	KT
25.11	00SZ	Johannes Fontanus College	77	18	6	313	TH
26.01	24TJ	Via Nova / X11	76	15	8	477	BKT-L
26.03	07KP	SGM Maarsbergen	76	18	6	239	BK
25.11	02MF	Chr SGM Veenendaal	75	18	7	417	BK-L
26.01	18AN	Globe college	75	18	7	347	BK-L
26.02	01NZ	Griftland College	75	19	6	220	TH
26.01	01KF	St Gregorius College	75	16	9	133	TH
26.02	00ML	Meridiaancollege RK SGM	74	18	7	858	BKT
26.02	14RC	Meerwegen College	74	19	7	709	KT-L
Meer	01OE	Wellantcollege (vmbo)	74	17	9	476	BK-L
26.01	14OY	Gerrit Rietveld	74	20	7	163	TH
26.03	02VR	Chr VO Groep Zo Utrecht	73	19	8	487	T
26.03	17BI	OSG Schoonoord	73	19	8	447	BKT
26.05	00VY	RK SGM Cals College	73	19	8	437	KT-L
26.02	20EI	Vallei College	73	19	8	233	BKT-L
26.05	18WS	Anna van Ryn College	72	19	8	399	BKT-L
25.10	16YV	Pantarijn SGM	72	17	11	265	BKT-L
25.10	19KZ	Pallas Athene College	72	22	5	132	T
25.10	25GE	Chr SGM Het Streek	71	19	10	427	KT-L
26.02	20EA	SGM V Mavo Havo Ath	69	25	7	103	T
26.01	24TJ	Trajectum College	68	20	12	255	BKT-L
25.11	19IP	Rembrandt College	68	24	8	152	T
ROCMN	25LH	ROC Midden Nederland (VAVO)	57	21	22	289	VAVO
Totaal		Alle scholen	**75**	**17**	**8**	**18.049**	

In de laatste kolom van de tabel is onder de kop TYPE aangegeven welk onderwijstype de leerlingen van die school hebben gevolgd. De afkortingen staan voor: B vmbo-basis, K vmbo-kader, T vmbo-theoretisch/gemengd, H havo. De lettercode geeft aan dat twintig procent of meer van de leerlingen dat type onderwijs heeft gevolgd. Bij sommige scholen is ook een L aangegeven. Dat wil zeggen dat twintig procent of meer van de leerlingen een lwoo-indicatie heeft. Het percentage leerlingen met lwoo is berekend ten opzichte van het totaal aantal leerlingen dat van die school komt. De percentages van de zes onderwijstypen tellen niet op tot honderd, omdat bij bijna alle scholen er ook een categorie 'overige' voorkomt, bestaande uit de eerder besproken leerlingen afkomstig uit de brugklassen, het VM2 of de bovenbouw vwo.
Het volledige overzicht van de gevolgde onderwijstypen is opgenomen in de bijlagen bij het rapport. Voor alle duidelijkheid zij vermeld dat de typologie niet de verdeling van *alle* leerlingen van de school naar onderwijstype aangeeft. Het gaat uitsluitend om de leerlingen die zijn doorgestroomd naar het mbo.
Het onderscheid naar onderwijstype laat zien dat verschillende soorten scholen doorstroom hebben naar het mbo. Het belangrijkste verschil is het vmbo-aandeel van de school: sommige scholen leveren leerlingen uit alle leerwegen van het vmbo, andere scholen alleen uit het vmbo-t. Vaak gaat het in het laatste geval dan om scholen met vmbo-t en havo. Naast deze grote scholen zijn er (kleinere) scholen met een uitstroom uit bijvoorbeeld alleen vmbo-t, praktijkonderwijs of alleen havo. Zoals hiervoor besproken is het schooltype mede bepalend voor de mate waarin leerlingen later op het mbo wisselen of uitvallen. Voor een deel bevestigen de cijfers de hiervoor al getrokken conclusie dat wisseling vaker voorkomt bij vmbo-t en havo en VSV vaker bij vmbo-basis en vmbo-lwoo. Tegelijkertijd worden ook de verschillen tussen qua schooltype vergelijkbare scholen zichtbaar. De verschillen tussen scholen wat betreft het aantal wisselaars en VSV-ers zijn slechts ten dele verklaarbaar uit het VO-onderwijstype (incl. lwoo). Scholen met een vergelijkbaar opleidingenprofiel 'scoren' verschillend als het gaat om VSV en wisseling van opleiding.
Soms functioneren wisseling en VSV als communicerende vaten: zo heeft het Globe College relatief veel wisselaars, maar minder dan gemiddeld VSV-ers vanwege studiekeuzeproblemen. Kennelijk leidt een studiekeuzeprobleem bij deze leerlingen eerder tot wisseling van opleiding dan tot uitval. Het kan echter ook anders zijn: scholen als het Trajectum College en Anna van Rijn hebben zowel een hoog percentage wisselaars, als hoge VSV vanwege studiekeuzeproblemen. Daar gaan beide verschijnselen juist samen. Voor beide scholen geldt dat naar schatting meer dan een kwart van de leerlingen te maken heeft met uitval of wisseling door studiekeuzeproblemen (Trajectum 28%, Anna van Rijn 26%). Overigens geldt dat ook voor het Christelijk VO Zuidoost Utrecht (24%), maar dat wordt op die school verklaard door het hoge percentage ongediplomeerde havo-leerlingen dat naar het ROC gaat.

VSV vanwege studiekeuzeproblemen
Het is moeilijk om een betrouwbaar beeld te geven van de mate waarin voortijdig schoolverlaten wordt veroorzaakt door alleen of hoofdzakelijk studiekeuzeproblematiek. In de praktijk zijn verschillende oorzaken of aanleidingen van uitval nauwelijks van elkaar te onderscheiden of in een oorzaak/gevolgverband te plaatsen. Wat was er eerst: de verkeerde keuze waardoor motivatieverlies en slechte resultaten ontstonden, of leidde de slechte resultaten tot motivatieverlies en vervolgens tot de wens om 'iets anders' te gaan doen? Mbo-scholen houden bij wat de reden is als studenten stoppen met een opleiding en de school voortijdig verlaten. Die registratie geeft een indicatie van het belang van studieproblemen, maar is geen zeer betrouwbare maat. Uit gegevens van ROC Midden Nederland blijkt dat in ruwweg veertig procent van de gevallen loopbaanproblematiek als uitvalreden wordt geregistreerd. Voor de VO-scholen in dit onderzoek

is ook gekeken naar de uitvalreden (alleen voor ROC Midden Nederland) en het blijkt dat inderdaad ongeveer veertig procent van het voortijdig schoolverlaten studieloopbaanproblematiek als opgegeven reden heeft. Omdat de cijfers alleen op ROC Midden Nederland betrekking hebben sluiten ze niet aan op de hiervoor gepresenteerde overzichten. We tonen daarom alleen de scholen die honderd of meer leerlingen aan ROC Midden Nederland leverden.
Het gemiddelde is vier procent VSV vanwege studieloopbaanproblemen. Boven het gemiddelde scoren: Trajectum College, Oosterlicht College, Anna van Ryn College en Wellantcollege (allen met 4-5 procent VSV door loopbaanproblematiek). Onder het gemiddelde scoren: Cals College, Kalsbeek College en Globe College (met 2-3 procent). Uitschieter is Groenhorst met nul procent VSV als gevolg van loopbaanproblemen. De scholen Via Nova, Minkema College en Broeckland College scoren het gemiddelde percentage.

4.2 Praktijkonderwijs

Van de ruim achttienduizend jongeren die behoren tot de doelgroep van het onderzoek zijn er 510 afkomstig uit het praktijkonderwijs. Het gaat dus om een relatief kleine groep op het totaal van de doorstroom naar het mbo. Toch is het goed om apart aandacht aan de leerlingen van het praktijkonderwijs te besteden, omdat hun startpositie in het mbo wezenlijk verschilt van de overige doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs. Leerlingen van het praktijkonderwijs hebben te maken met beperkt cognitieve vermogens op grond waarvan zij na het verlaten van het primaire onderwijs een indicatie voor praktijkonderwijs krijgen. Zij zijn daarmee tevens vrijgesteld van de kwalificatieplicht. Er wordt vanuit gegaan dat het niveau van de startkwalificatie voor deze leerlingen te hoog ligt en niet bereikt zal worden.
De afgelopen jaren is de doorstroom van praktijkonderwijs naar het mbo sterk gegroeid. Het praktijkonderwijs leidt niet tot een landelijk diploma en veel ouders en leerlingen hechten er waarde aan om toch een erkende beroepsopleiding te volgen en een diploma te halen. Omdat doorstroom naar mbo-niveau 2 moeilijk is, gaan veel leerlingen na de praktijkschool naar een opleiding op mbo-niveau 1 (meestal AKA).
Het vreemde fenomeen doet zich voor dat leerlingen uit het praktijkonderwijs, die vrijgesteld zijn van de kwalificatieplicht en dus formeel geen voortijdig schoolverlater kunnen zijn, wel weer gaan meetellen in de VSV-statistiek op het moment dat zij zich inschrijven op het mbo. Zodra zij, met of zonder diploma van het mbo-1, het onderwijs verlaten (zonder startkwalificatie) zijn zij officieel voortijdig schoolverlater. Wel geldt dat als zij op de teldatum betaald werk hebben er dan geen sprake is van VSV. Door betrokkenen wordt het vermelden van VSV bij uitstroom van voormalige praktijkonderwijsleerlingen vaak als onrechtvaardig ervaren. Zij hebben immers naar vermogen gepresteerd en verdienen geen negatief label van VSV.
Om die reden presenteren we hier de cijfers over de doorstroom van het praktijkonderwijs naar het mbo in een aparte paragraaf en laten we in de rest van de rapportage het praktijkonderwijs buiten beschouwing.

Overzicht 6 – Situatie in het mbo van praktijkonderwijsleerlingen (aantal, percentage exclusief aantal onbekend)

Situatie	Aantal	Percentage
Schoolverlater, zonder mbo-1 diploma	65	13
Schoolverlater, met mbo-1 diploma	49	10
Wisselaar opleiding, binnen mbo-school	19	4
Wisselaar opleiding, andere mbo-school	21	4
Wisselaar mbo-school, zelfde opleiding	4	1
REGULIER (zelfde opleiding)	341	68
Onbekend	11	-
Totaal	510	

Meer dan twee derde van de praktijkonderwijsleerlingen volgt nog de opleiding waarmee gestart is op het mbo. Bijna een kwart (23%) is schoolverlater. Zij hebben het onderwijs verlaten en zijn niet in het bezit van een startkwalificatie. Van hen heeft meer dan de helft ook niet het diploma van de opleiding op mbo-niveau 1 gehaald. In vergelijking met leerlingen uit andere VO-typen zijn er weinig praktijkonderwijsleerlingen die in het mbo van opleiding (of school) wisselen. Dat wordt mede verklaard door het feit dat er op mbo-niveau 1 beduidend minder opleidingskeuzes zijn dan op de andere mbo-niveaus. De meeste leerlingen volgen de opleiding voor arbeidsmarktgekwalificeerd assistent (AKA), een kleiner aantal kiest voor een opleiding tot beroepsgekwalificeerd assistent (BKA).

In de drie onderzochte samenwerkingsverbanden zijn er vier scholen voor praktijkonderwijs:
- POUWER Utrecht, SWV 26.01, brin 17AO
- Kranenburg Praktijkonderwijs Utrecht, SWV 26.01, brin 01EK
- Futura College Woerden, SWV 26.04, brin 26KA
- De Baanbreker IJsselstein, SWV 26.05, brin 07BM.

Het volgende overzicht geeft nogmaals de situatie van de praktijkonderwijsleerlingen in het mbo, maar nu uitgesplitst voor de vier scholen. De drie soorten wisselaars (zie overzicht 6) zijn nu samengenomen.
De percentages zijn berekend op basis van het aantal leerlingen waarvan de situatie bekend is in het onderzoek. Van vijf leerlingen verspreid over drie scholen zijn de gegevens niet bekend.

Overzicht 7 – Situatie in het mbo van praktijkonderwijsleerlingen van vier scholen (percentages en aantal)

School	Schoolverlater zonder diploma	Schoolverlater met diploma	Wisselaars	Regulier	Aantal (=100%)
POUWER	27	12	0	61	41
Kranenburg	23	20	5	53	40
Futura	16	11	5	68	38
Baanbreker	15	11	2	72	46
Totaal PRO	13	10	9	67	499

Het gaat per school over kleine aantallen, bovendien over twee uitstroomjaren gemeten. Daarom is voorzichtigheid geboden met het trekken van conclusies op basis van de percentages. Met dat voorbehoud gemaakt, valt op dat leerlingen van POUWER en Kranenburg aanmerkelijk vaker ongediplomeerde schoolverlater worden dan gemiddeld voor alle praktijkschoolleerlingen en ook meer dan leerlingen van Futura en De Baanbreker. Bij POUWER en Kranenburg is het percentage leerlingen dat al schoolverlater is (met en zonder diploma) hoger dan gemiddeld. Minder leerlingen zitten nog op het mbo.

5 Samenwerkingsverbanden

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de scholen van de drie samenwerkingsverbanden. Als eerste wordt een overzicht getoond van de 'scores' voor alle vijf de samenwerkingsverbanden in de provincie Utrecht. De volgende gegevens worden per samenwerkingverband gepresenteerd:

- percentage REGULIER (afgekort als REG);
- percentage WISSELING (afgekort als WIS);
- percentage VSV (zowel vanwege loopbaan, als vanwege andere redenen);
- aantal leerlingen;
- percentage aandeel leerlingen (binnen de doelgroep).

Twee agrarische opleidingencentra (AOC), te weten Groenhorst en Wellant, hebben meerdere vmbo-scholen die leerlingen leveren aan mbo-instellingen. De AOC's zijn niet regiogebonden en participeren in meerdere samenwerkingsverbanden. In het overzicht staan ze daarom apart genoemd.

Het totaal onder het overzicht verwijst naar alle instroom, inclusief die afkomstig uit het VAVO, overige samenwerkingsverbanden en de categorie 'onbekend'. Voor alle duidelijk: het gaat om VSV- en wisselingspercentages (peildatum 1 okt. 2012) van studenten die wonen in de RMC-regio Utrecht of Eem & Vallei en die op 1 oktober 2011 in het mbo stonden ingeschreven. De cijfers geven geen compleet beeld van de resultaten voor een samenwerkingsverband als geheel, omdat ook leerlingen van buiten de beide RMC-regio's onderwijs volgen op scholen in een samenwerkingsverband.

Overzicht 8 – Situatie naar samenwerkingsverband (SWV)

SWV nr.	SWV naam	REG	WIS	VSV	Aantal	Aandeel
26.01	**Utrecht en Vechtstreek**	75	16	9	2.476	14
26.02	**Eemland**	75	18	7	2.616	15
26.03	**Zuidoost Utrecht**	75	18	7	1.550	9
26.04	**Regio Utrecht West**	84	12	4	1.221	7
26.05	**Zuid-Utrecht**	75	17	8	1.608	9
AOC	**Wellantcollege (vmbo)**	74	17	9	476	3
AOC	**Groenhorst (vmbo)**	80	15	5	609	3
Totaal		**75**	**17**	**8**	**18.049**	**100**

De drie samenwerkingsverbanden (26.01, 26.04 en 26.05) leveren gezamenlijk (maar exclusief de AOC's) dertig procent van de totale mbo-instroom uit het VO in de regio. Het grootste deel daarvan komt uit het SWV Utrecht en Vechtstreek. In de onderlinge vergelijking valt op dat de cijfers voor wisseling en VSV bij het SWV Regio Utrecht West ver onder het gemiddelde liggen, terwijl die van de andere verbanden rond het gemiddelde liggen.

Omdat het VSV- en wisselpercentage vooral ook afhangt van het onderwijstype maken we hierna een uitsplitsing naar de individuele scholen per samenwerkingsverband.

5.1 Scholen SWV Utrecht en Vechtstreek (26.01)

Bij het SWV Utrecht en Vechtstreek zijn 22 scholen aangesloten, die vallen onder 18 verschillende Brin-nummers. Zoals eerder aangegeven worden voor de analyse de gegevens van scholen met hetzelfde Brin-nummer samengevoegd. Voor de volgende Brin-nummers is echter een opsplitsing gemaakt:
- Brin 24TJ: Trajectum College (vmbo).
- Brin 24TJ: UniC (havo/vwo).
- Brin 24TR: Leidsche Rijn College (havo/vwo).
- Brin 24TR: Via Nova College en X11 (vmbo/vm2).
- Brin 24TR: Internationale Schakelklas (ISK en brugklassen).

Omdat in de systematiek van Brin-nummers nog geen goed onderscheid naar onderwijslocatie te maken valt, is gekozen voor een pragmatische oplossing door alle leerlingen van een bepaald onderwijstype bij één schoolnaam in te delen. Er is voor gekozen om alle leerlingen afkomstig uit de 1e en 2e brugklas toe te voegen aan het ISK. Dat sluit aan bij het aantal leerlingen dat jaarlijks doorstroomt vanuit de ISK, maar kan op het niveau van de individuele leerling afwijken van de werkelijke situatie.

Behalve de genoemde scholen maken ook nog deel uit van het samenwerkingsverband:
- Brin 00RO Amadeus College.
- Brin 18AN Globe College.
- Brin 01OE Wellantcollege.
- Brin 23VD Broeckland College.
- Brin 17HX Rientjes Mavo.
- Brin 17AO POUwer.
- Brin 01EK Kranenburgschool.
- Brin 03OY Niftarlake College.
- Brin 14OY Gerrit Rietveld College.
- Brin 27DG De Passie.
- Brin 01KF Sint Gregorius College.
- Brin 02UE Sint Bonifatius College.
- Brin 15JM Utrechts Stedelijk Gymnasium.
- Brin 16PA Christelijk Gymansium Utrecht.
- Brin 11NY RSG Broklede.

Alle genoemde scholen leverden één of (veel) meer leerlingen aan het mbo. De beide gymnasia blijven hierna buiten beschouwing omdat slechts vijf leerlingen afkomstig van beide scholen tot de doelgroep behoren. Acht leerlingen uit de doelgroep blijven buiten beschouwing omdat zij nog stonden geregistreerd op het oude Brin-nummer van het Liefland College.
De beide praktijkscholen POUWER en Kranenburg zijn in het vorige hoofdstuk besproken en komen hier niet meer aan de orde.

Overzicht 9 toont de scholen binnen het SWV 26.01 met de percentages voor de drie indicatoren REGULIER, WISSELING en VSV (zie overzicht 5 voor een toelichting op de systematiek). De cijfers voor Wellant hebben betrekking op al hun vestigingen die leerlingen aan het mbo hebben geleverd en niet exclusief op de vestiging die aangesloten is bij het SWV Utrecht en Vechtstreek.
Let op: bij scholen met minder dan vijftig leerlingen zijn de percentages minder betrouwbaar.

Overzicht 9 – Situatie naar herkomstschool, scholen aangesloten bij SWV 26.01 (percentages en aantal)

BRIN	School	REG	WIS	VSV	Aantal	Type
17HX	Rientjes Mavo	83	14	3	206	T
23VD	Broeckland College	80	12	8	288	B-L
11NY	RSG Broklede	80	11	9	48	H
03OY	Niftarlake College	80	12	8	143	T
24TR	ISK	77	9	15	88	ISK
27DG	De Passie	77	14	9	44	TH
24TR	Leidsche Rijn College	76	14	10	50	H
24TR	Via Nova / X11	76	17	9	477	BKT-L
18AN	Globe college	75	18	7	347	BK-L
01KF	St Gregorius College	75	16	9	133	TH
14OY	Gerrit Rietveld College	74	20	7	163	TH
24TJ	UniC	71	25	4	30	HV
24TJ	Trajectum College	68	20	12	255	BKT-L
00RO	Amadeus Lyceum	65	27	9	81	TH
02UE	SGM St Bonifatius Coll	63	30	7	30	H
01OE	AOC Wellantcollege (vmbo)	74	17	9	476	BK-L
	Totaal samenwerkingsverband	75	16	9	2.476	
	Totaal (gehele doelgroep)	**75**	**17**	**8**	**18.049**	

Toelichting onderwijstype: B vmbo-basis, K vmbo-kader, T vmbo-theoretisch/gemengd, H havo, V vwo, P praktijkonderwijs, L lwoo. De lettercode is van toepassing als 20 procent of meer van de doorstroom naar mbo van dat onderwijstype komt.

De meeste scholen zijn te typeren als avo-scholen, met alleen uitstroom van havo (en vwo) of van havo en vmbo-t.

- De Rientjes Mavo neemt een bijzondere positie in, omdat de school alleen vmbo-t aanbiedt en onder de doorstromers naar het mbo geen lwoo-leerlingen kent. De school kent erg weinig VSV en minder dan gemiddeld wisselaars (REG 83%, WIS 14%, VSV 3%).
- Er zijn vier scholen te typeren als vmbo-t/havo-scholen: De Passie, Gregorius, Rietveld en Amadeus. Tot deze groep scholen reken we ook Niftarlake (met naast de vmbo-t doorstroom ook een deel havo-doorstroom). Zij hebben allen een uitstroom naar het mbo van alleen vmbo-t- en havo-leerlingen. Opvallend is het grote aandeel havo-leerlingen (Amadeus 28%, Rietveld 23%, De Passie 23%, Gregorius 22%, Hiftarlake 17%), wat voor het overgrote deel ongediplomeerde uitstroom van de bovenbouw betreft. Tot deze groep scholen rekenen we ook Leidsche Rijn (82% havo), Broklede (75% havo), UniC (71% havo) en Bonifatius (63% havo). Voor deze scholen is de doorstroom naar het mbo beperkt en betreft het voor het overgrote deel ongediplomeerde havo-leerlingen.

Voor leerlingen van havo en vmbo-t ligt het gemiddelde percentage wisselaars en VSV-ers in het mbo ongeveer gelijk, namelijk op 17-18 en 5 procent (zie overzicht 4). Als we dan kijken naar de wisselaars van de 'avo-scholen' dan zien we aanmerkelijke verschillen:
Broklede (11%), Nifterlake (12%), De Passie (14%), Rientjes (14%), Leidsche Rijn (14%) en Gregorius (16%) scoren lager dan gemiddeld met wisselaars in het mbo. Rietveld (20%), UniC

(25%), Amadeus (27%) en Bonifatius (30%) hebben aanzienlijk meer dan gemiddeld wisselaars.
Het gemiddelde VSV-percentage voor vmbo-t en havo-leerlingen is zoals gezegd 5 procent. Alleen de Rientjes Mavo (3%) en UniC (4%) blijven daaronder. De overige scholen hebben percentages tussen 7 en 10 procent. Voor scholen als Gregorius, Rietveld, UniC, Amadeus en Bonifatius is de doorstroom naar het mbo geen hoofdtaak. Een kwart of meer van de leerlingen die van deze scholen doorstromen naar het mbo is na een jaar gewisseld van opleiding of helemaal gestopt. Andere scholen, zoals Broklede en Niftarlake, hebben eenzelfde achtergrond, maar zien veel minder leerlingen wisselen van opleiding.

Dan zijn er de scholen die een uitstroom naar het mbo hebben afkomstig van ook de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg in het vmbo.

- *Trajectum College: REG 68%, WIS 20%, VSV 12%*
- De school heeft een hoog percentage leerlingen met vmbo-basis (45%) en een hoog percentage leerlingen met vmbo-lwoo (42%). Zoals aangetoond in het vorige hoofdstuk is er een duidelijk samenhang tussen die beide kenmerken en het VSV-percentage.
- Daarmee is echter niet de volledige verklaring gegeven. Het Globe College heeft een vergelijkbaar profiel als het Trajectum College, met ongeveer evenveel basis- en lwoo-leerlingen, maar scoort beter op de drie loopbaanindicatoren: REG 75%, WIS 18%, VSV 7%. Ook het Wellantcollege heeft een profiel dat lijkt op dat van het Trajectum College, maar minder wisseling en VSV: REG 74%, WIS 17%, VSV 9%.
- *Via Nova / X11: REG 76%, WIS 17%, VSV 9%*
- Via Nova en X11 hebben in vergelijking met Trajectum minder lwoo-leerlingen (26%). Mogelijk is dat mede een verklaring voor het feit dat het percentage wisselaars en VSV-ers rond het gemiddelde liggen. Het percentage VSV ligt iets boven het gemiddelde.
- *Globe College: REG 75%, WIS 18%, VSV 7%*
- Het percentage REGULIER van Globe College ligt op het gemiddelde. Daarbij is het percentage wisselingen boven gemiddeld en het percentage VSV onder gemiddeld. Het hogere percentage wisselingen past niet helemaal in het profiel van een school met relatief veel basis/lwoo-leerlingen, bijvoorbeeld vergeleken met het Trajectum College. Een mogelijke verklaring is dat leerlingen van het Globe College minder vaak uitvallen door een verkeerde studiekeuze. Het percentage leerlingen van het Globe College dat VSV-er wordt met studiekeuzeproblemen als opgegeven reden ligt twee- tot driemaal lager dan andere scholen zoals het Wellantcollege, Trajectum College en Via Nova College. Het lijkt erop dat een 'verkeerde' studiekeuze voor leerlingen van het Globe College minder vaak leidt tot uitval, dan bij andere scholen met een hoog percentage lwoo-leerlingen.
- *Broeckland College: REG 80%, WIS 12%, VSV 8%*
- Het Broeckland College heeft een groot aandeel leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg (70%), maar ten opzichte van andere scholen met veel basisleerlingen een wat lager percentage leerlingen met lwoo (26%). Het VSV-percentage ligt op het gemiddelde, wat relatief goed is gegeven het dominante onderwijstype. Leerlingen van de school wisselen relatief weinig van opleiding eenmaal in het mbo.

Voor Wellant geldt dat de cijfers betrekking hebben op alleen leerlingen uit de regio. Het betreft uitsluitend het vmbo. Omdat het niet gaat om cijfers per vestiging (schoollocatie) is het moeilijk een directe conclusie te verbinden aan de cijfers. Wellant scoort rond het gemiddelde, ondanks een relatief hoog percentage leerlingen met een lwoo-indicatie.

5.2 Scholen SWV VO Regio Utrecht West (26.04)

Het volgende overzicht geeft de cijfers weer van de scholen aangesloten bij SWV VO Utrecht West. Het gaat wederom om de leerlingen woonachtig in de regio en doorgestroomd naar het mbo. Net als bij het vorige samenwerkingsverband laten we ook hier het praktijkonderwijs (Futura College) buiten beschouwing, omdat het in het vorige hoofdstuk al is besproken. Ook het Wellantcollege blijft buiten het overzicht. Er zijn in het onderzoek geen cijfers bekend voor het Wellantcollege specifiek per samenwerkingsverband. De hiervoor bij SWV 26.01 gegeven cijfers voor Wellant gelden ook voor dit verband.

Overzicht 10 – Situatie naar herkomstschool, scholen aangesloten bij SWV 26.04 (percentages en aantal)

BRIN	School	REG	WIS	VSV	Aantal	Type
04IX	Kalsbeek College	84	13	4	508	KT
17AN	Minkema College	85	11	4	463	BKT
05RA	VeenLanden College	86	12	2	210	T
	Totaal samenwerkingsverband	84	12	4	1.221	
	Totaal (gehele doelgroep)	75	17	8	18.049	

Toelichting onderwijstype: B vmbo-basis, K vmbo-kader, T vmbo-theoretisch/gemengd, H havo, V vwo, P praktijkonderwijs, L lwoo. De lettercode is van toepassing als 20 procent of meer van de doorstroom naar mbo van dat onderwijstype komt.

VeenLanden College heeft hoofdzakelijk vmbo-t-uitstroom (80%) naar het mbo en een beperkter deel havo-uitstroom (17%). De percentages wisselaars (12%) en VSV-ers (2%) liggen laag en ver onder het gemiddelde voor die onderwijssoorten. Het percentage leerlingen dat nog de opleiding volgt of al heeft afgerond (REG) ligt zeer hoog op 86 procent. Ook in vergelijking met de eerder gegeven top-42 van grootste leveranciers aan het mbo doet de school het zeer goed (vgl. overzicht 5).
Kalsbeek en Minkema hebben een vergelijkbare uitstroom naar het mbo en ook vergelijkbare scores wat betreft wisseling en VSV. Voor beide scholen liggen de percentages onder het gemiddelde (van de totale doelgroep). Het percentage REGULIER (de honkvasten) behoort met 84-85 procent ook tot de hoogste van alle scholen in dit onderzoek (vgl. overzicht 5).

5.3 Scholen SWV LZVO Zuid-Utrecht (26.05)

De twee volgende overzichten geven de cijfers weer van de scholen aangesloten bij SWV Zuid-Utrecht. Het gaat om de leerlingen woonachtig in de regio en doorgestroomd naar het mbo.
Net als hiervoor blijft het praktijkonderwijs (De Baanbreker) en ook het Wellantcollege buiten beschouwing. De school De Linie, deel uitmakend van dit samenwerkingsverband, had een uitstroom van drie leerlingen naar het mbo (gedurende de onderzoeksperiode). Vanwege het kleine aantal doorstromers naar het mbo besteden we daar geen nadere aandacht aan. Een andere, ook aangesloten school, Het Houtens had in de onderzoeksperiode geen uitstroom naar het mbo.

Overzicht 11 – Situatie naar herkomstschool, scholen aangesloten bij SWV 26.05 (percentages en aantal)

BRIN	School	REG	WIS	VSV	Aantal	Type
17GM	Oosterlicht College	77	16	7	581	KT
00VY	RK SGM Cals College	73	19	8	437	KT-L
18WS	Anna van Ryn College	72	19	8	399	BKT-L
22NE	College De Heemlanden	78	17	5	142	TH
	Totaal samenwerkingsverband	75	17	8	1.608	
	Totaal (gehele doelgroep)	**75**	**17**	**8**	**18.049**	

Toelichting onderwijstype: B vmbo-basis, K vmbo-kader, T vmbo-theoretisch/gemengd, H havo, V vwo, P praktijkonderwijs, L lwoo. De lettercode is van toepassing als 20 procent of meer van de doorstroom naar mbo van dat onderwijstype komt.

De Heemlanden heeft vmbo-t- en havo-uitstroom en met 17 en 5 procent voor die onderwijstypen gemiddelde percentages wisselaars en VSV-ers.
De overige drie scholen, Oosterlicht, Cals en Anna van Ryn, hebben een gemengde, voornamelijk vmbo-uitstroom naar het mbo. De drie scholen scoren met wisselaars en VSV-ers op of rond het gemiddelde. Anna van Ryn heeft 30 procent lwoo-leerlingen in de uitstroom naar het mbo en ook dertig procent leerlingen in de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg. Tegen die achtergrond bezien is het VSV-percentage niet hoog. Eerder gaven we aan dat deze drie scholen een verschillend beeld laten zien wat betreft de reden van VSV. Bij Oosterlicht en Anna van Ryn heeft VSV wat vaker een loopbaanproblematiek als (opgegeven) oorzaak en bij Cals juist wat minder vaak.

6 Conclusies en beschouwing

6.1 Conclusies

Een verkeerde studiekeuze is één van de belangrijkste oorzaken voor voortijdig schoolverlaten (VSV). In dit onderzoek hebben we gekeken in welke mate leerlingen, direct afkomstig uit het voortgezet onderwijs, in het mbo wisselen van opleiding of voortijdig schoolverlaten worden. Het onderzoek geeft geen eindbeeld, maar kijkt naar wisselingen en uitval gedurende het eerste jaar van de mbo-opleiding. Hoe meer leerlingen nog op hun plek zitten, hoe groter de aanwijzing dat de studiekeuze die ze gemaakt hebben bij hen past. Omgekeerd is het percentage wisseling en uitval een indicator voor een mogelijk verkeerde keuze.
De eerste conclusie die uit de analyses getrokken kan worden, is dat veruit de meeste leerlingen nog op hun plek zitten: zij zijn niet gewisseld of zonder diploma uitgevallen. Dat geldt gemiddeld voor 75 procent van de leerlingen.
De tweede conclusie is de keerzijde van de medaille, namelijk dat een kwart van de leerlingen wél is gewisseld (17%) of voortijdig schoolverlater is geworden (8%). Uit ander onderzoek weten we dat bijna veertig procent van alle VSV loopbaanproblemen als hoofdoorzaak heeft. Omgerekend zou van de VSV in de onderzoeksgroep (8%) naar schatting 3 procent loopbaanproblematiek als reden hebben. Opgeteld heeft ruwweg twintig procent met loopbaanproblematiek te maken. Tegenover de driekwart van de leerlingen die 'op hun plek' zit, staat één op de vijf die is gewisseld of gestopt vanwege loopbaanproblemen. Een op de vijf betekent voor de twee RMC-regio's waar het onderzoek is uitgevoerd dat het gaat om ongeveer 1.800 leerlingen per jaar.

De schoolloopbaan speelt een belangrijke rol in het maken van een goede studiekeuze. De kans op VSV is groter voor leerlingen van het vmbo-basis en vmbo-lwoo. Zij wisselen echter minder vaak van opleiding. Uit onderzoek bij ROC Midden Nederland weten we dat leerlingen van de lagere mbo-niveaus vaker uitvallen vanwege meervoudige problematiek en minder vaak vanwege (alleen) loopbaanproblemen. Studiekeuze speelt juist een grotere rol bij leerlingen van het vmbo-t en ook van vmbo-kader. Zij wisselen vaker dan gemiddeld en bij VSV op mbo-niveau 3-4 is loopbaanproblematiek juist een belangrijke oorzaak. Er is dus reden om juist naar vmbo-kader en -theoretisch te kijken als het gaat om versterking van het studiekeuzeproces. Opmerkelijk is dat kader-leerlingen, die toch een meer beroepsgericht bovenbouwprogramma volgen, even vaak wisselen als leerlingen van het vmbo-t.
Behalve het gevolgde onderwijstype is ook het al of niet halen van een VO-diploma een goede voorspeller van uitvalrisico's in het mbo. De kans op voortijdig schoolverlaten ligt voor een ongediplomeerde vmbo-er bijna viermaal hoger dan voor een gediplomeerde.

Een opvallende groep in het onderzoek vormen de leerlingen die van het havo naar het mbo overstappen. Voor het merendeel gaat het om leerlingen uit de bovenbouw havo zonder diploma. Uit de cijfers blijkt dat zij relatief weinig VSV kennen, maar net als de vmbo-t en kader-leerlingen relatief vaak wisselen. Hierna komen we nog terug op deze groep, want er blijken grote verschillen te bestaan per school van herkomst, waardoor voor sommige havo-leerlingen de risico's in het mbo juist erg groot zijn.

Hoewel in het onderzoek niet is gekeken naar de samenstelling van de leerlingenpopulaties van de scholen, bijvoorbeeld naar sociaaleconomische status, is de conclusie onontkoombaar dat de leerlingenpopulatie een factor is in het optreden van wisseling en voortijdig schoolverlaten. Er zijn grote verschillen tussen scholen, die ongetwijfeld ook verwijzen naar de werkwijze van de scholen. Tegelijkertijd zullen ook de problemen van de grote stad in de scholen van invloed zijn. Het Samenwerkingsverband Utrecht en Vechtstreek heeft het gemiddeld hoogste VSV-percentage in het onderzoek. Ongetwijfeld heeft dat ook te maken met de samenstelling van de leerlingenpopulatie. In het vervolg op het onderzoek zou deze factor goed omschreven moeten worden: in hoeverre is de leerlingenpopulatie van invloed op latere wisseling en uitval in het mbo. De verschillen in populatie zijn er, maar zouden niet mogen verhullen dat er ook verschillen tussen scholen zijn die een andere oorzaak hebben.

Er zijn ruwweg drie soorten scholen in het onderzoek te onderscheiden: avo-scholen, vmbo-scholen en praktijkscholen.
Tot de eerste groep rekenen we scholen met alleen vmbo-t, havo en/of vwo. Over het algemeen worden leerlingen van deze onderwijssoorten relatief minder vaak VSV-er in het begin van de mbo-opleiding. Gemiddeld is er wel vaak sprake van wisseling (17-18%). Belangrijker zijn echter de grote verschillen tussen scholen. Er zijn scholen waarvan 20-30 procent van de leerlingen wisselt van opleiding én nog eens 7-9 procent voortijdig schoolverlater wordt. Dergelijke cijfers treden op bij scholen waar de doorstroom naar het mbo slechts voor een klein deel van hun leerlingen geldt. Dat neemt niet weg dat het bij elkaar genomen om vele tientallen leerlingen gaat. Het lijkt misschien logisch dat deze groep 'aan de aandacht ontsnapt' en daardoor vaker met wisseling en uitval te maken krijgt, maar dat is zeker niet zo. Het onderzoek laat voorbeelden zien van scholen met eveneens uitstroom van havo naar mbo, waarbij er geen sprake is van hoge wisseling of uitval.
Wat voor havo geldt, geldt in mindere mate ook voor een deel van het vmbo-t. In negatieve zin vallen vooral sommige scholen met vmbo-t en havo-uitstroom op, terwijl bijvoorbeeld scholen met (vrijwel) alleen vmbo-t uitstroom het juist goed doen.

Scholen met vooral basis-leerlingen en met veel lwoo-leerlingen hebben het moeilijker als het gaat om het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Het onderzoek roept echter de vraag op waarom sommige scholen veel meer wisseling en VSV kennen dan andere. Op het oog vergelijkbare scholen scoren zeer verschillend als het gaat om wisseling en VSV. Ook lijkt bij de ene school een studiekeuzeprobleem vaker tot wisseling en bij een andere school juist vaker tot uitval te leiden. Scholen met een gemengde vmbo-uitstroom die een percentage wisselaars kennen van 18-20 procent scoren bovengemiddeld voor het vmbo.

Het praktijkonderwijs neemt een aparte plaats in wat betreft wisseling en VSV. Het eerste, wisselen van opleiding, komt nauwelijks voor en het tweede, voortijdig schoolverlaten, is eigenlijk niet van toepassing op deze leerlingen. Toch valt ook voor het praktijkonderwijs op dat er flinke verschillen zijn tussen de scholen, met name wat betreft het percentage dat ongediplomeerd het mbo verlaat. Het is niet bekend in hoeverre loopbaanproblemen of -vragen hierin een rol spelen, maar het lijkt raadzaam ook in het praktijkonderwijs goed naar de verschillen en mogelijke oorzaken daarvoor te kijken.

De twee hoofdvragen in het onderzoek zijn beantwoord: de schoolloopbaan speelt een belangrijke rol in het voorkomen van studiewisseling en voortijdig schoolverlaten en het is duidelijk dat

er grote verschillen zijn tussen scholen. Het onderzoek geeft de cijfers en noemt de scholen bij naam. Het vervolgproject zal echter zichtbaar moeten maken hoe de verschillen te duiden zijn.

6.2 Beschouwing

Het kenmerkende van 'loopbaanproblematiek' is dat het een vraagstuk betreft dat zich over de loopbaan van jonge mensen uitstrekt. We zijn, vooral in het onderwijs, sterk geneigd om loopbaanvraagstukken te reduceren tot keuzevragen, toegespitst op keuzemomenten. Alles draait om de keuze voor een sector, profiel of een vakkenpakket. Of later om de keuze voor een beroepsopleiding. Voor leerlingen zijn het spannende momenten, moeilijke momenten ook, wanneer het erop aankomt om een definitieve keuze te maken.
De afgelopen jaren is het bewustzijn gegroeid dat de ontwikkeling van de loopbaan een doorlopend proces is. Daarin zijn de keuzemomenten weliswaar wezenlijke mijlpalen, maar de loopbaan begint en eindigt niet met die keuzes. Op het niveau van de leerling heeft dat bewustzijn geleid tot een andere opvatting over loopbaanoriëntatie en beroepskeuze. Met een begrip als loopbaanleren doelt men tegenwoordig op een doorlopend proces waarin de ontwikkeling van zogenaamde loopbaancompetenties centraal staat. Loopbaancompetenties zijn het vermogen van de leerling om actief zelf betrokken te zijn bij het vormgeven van de loopbaan en om via ervaring en reflectie daaraan sturing te geven. Loopbaanleren stopt niet met het behalen van een diploma, maar heeft in elke volgende levensfase weer een andere invulling. De nadruk ligt niet op de keuzemomenten, maar op het ontwikkelproces.
Een groot voordeel van deze benadering is dat het de loopbaan dichter bij het hart van het onderwijs haalt. Lang was de studie- en beroepskeuzevoorlichting een zaak van de decaan in de school en bevond het keuzeproces zich in de marge van het onderwijs. In de nieuwe opvatting is er veel meer interactie tussen de schoolvakken, stages, projecten en het proces van loopbaanontwikkeling. Meer mensen in de school raken betrokken en in het schoolplan heeft het loopbaanleren een belangrijkere rol. Van belang is ook dat veel scholen de mentor een taak geven in de loopbaanbegeleiding van de leerling.
Lang niet alle scholen omarmen de nieuwe inzichten op het gebied van loopbaanleren. Soms lijkt het of er een strijdig belang is tussen de 'vakken' en het loopbaanleren, alsof aandacht voor stages, oriëntaties, projecten en meeloopdagen ten koste gaat van het studieresultaat. In een tijd waarin hoge examencijfers de heilige graal van het onderwijs lijken te vormen, strijdt het loopbaanleren nog vaak een ongelijke strijd. Hoewel het scholen met uitstekende initiatieven tekort doet, zijn het vaak de avo-gerichte scholen die achterlopen met het loopbaanleren. De cijfers uit het onderzoek laten zien dat het vmbo-t op dat punt aandacht behoeft, maar dat ook het havo nog onontgonnen terrein is.

De nadruk op de ontwikkelingskant van loopbaanleren heeft ook een keerzijde: het is een proces van de lange adem. Juist omdat het dieper ingrijpt op het onderwijs en de organisatie van de school vraagt het meer tijd om tot resultaten te leiden. En juist omdat het de leerling zelf meer aan het roer wil brengen, leidt het niet altijd direct tot 'verstandige' keuzes. De laatste tijd laait daarom de discussie op of betere studiekeuzes alleen (of vooral) bereikt moeten worden door 'empowerment' van het individu, of dat er meer van hogerhand gestuurd zou moeten worden. Het duidelijkst is dat waar het gaat om zogenaamd populaire opleidingen met een slecht arbeidsmarktperspectief. De minister heeft de afgelopen tijd herhaaldelijk gepleit voor meer arbeidsmarktrelevante studiekeuze in het mbo. Als er geen vraag is op de arbeidsmarkt, moet de instroom van opleidingen worden beperkt. Het is een moeilijk begaanbare weg om een direc-

te koppeling tussen arbeidsmarkt en opleidingsplaatsen te leggen. Daarvoor is de werkelijkheid onvoldoende voorspelbaar en planbaar. De opmerkingen van de minister staan echter voor een breder zichtbare verandering in de opvattingen over de toegankelijkheid van het (beroeps)onderwijs. Het Nederlandse mbo kenmerkt zich traditioneel door een vrijwel onbeperkte toegankelijkheid: allerlei verschillende niveaus, zeer veel verschillende opleidingen, twee alternatieve leerwegen (bol en bbl). Iedereen, ongeacht de voorgaande schoolloopbaan en ongeacht het wel of niet behalen van een diploma, kan terecht in het mbo. In andere landen, bijvoorbeeld Duitsland of Denemarken, is dat absoluut niet zo. Nu lijkt er echter sprake van een zekere kentering. De vrijheid van het individu - lees: de leerling - om een opleiding van geheel eigen keuze te gaan volgen staat ter discussie. En meer dan dat: de invoering van maatregelen uit het actieplan Focus op vakmanschap zullen de toegankelijkheid van het mbo veranderen, zo niet inperken. Niet langer is de keuzevrijheid voor het individu bepalend, maar de arbeidsmarktrelevantie en de efficiency van het onderwijs treden op de voorgrond. Zo kan de keuzevrijheid van het individu worden beperkt als er geen vraag op de arbeidsmarkt is naar bepaalde opleidingen, of wanneer het aantal studenten voor een opleiding te groot of juist te klein wordt. Ook het bestrijden van voortijdig schoolverlaten leidt tot een meer intensieve en hier en daar ook meer selectieve intake en toelating in het mbo.
Tegen deze achtergrond is het versterken van de studiekeuze van leerlingen in het voortgezet onderwijs niet alleen een kwestie van hen helpen betere en bewustere keuzes te maken. Het is in toenemende mate ook een kwestie van keuzes die door de scholen - al of niet samen met partners als bedrijven en overheid - zelf gemaakt moeten worden. Het gaat met andere woorden niet alleen om loopbaan*leren*, maar ook om loopbaan*sturen*.

Het perspectief van de doorlopende loopbaan heeft een ander groot voordeel: het onderstreept nog eens het belang van samenwerking tussen scholen van voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs - met bedrijven en overheid als belangrijke partners. Het mbo ziet zich geconfronteerd met voortijdig schoolverlaten vanwege verkeerde studiekeuzes, terwijl het op die keuze zelf nauwelijks invloed heeft gehad. Het voortgezet onderwijs ziet zich voor de opdracht geplaatst om leerlingen beter voor te bereiden op de beroepsopleiding, terwijl het daarbij afhankelijk is van bedrijven en mbo-scholen. In die onderlinge afhankelijkheid schuilt zowel kracht als zwakte. Er is sprake van kracht als partijen gezamenlijk optrekken, gemeenschappelijke doelen formuleren, elkaar tijdig en openhartig informeren, samenwerken in planning en uitvoering en samen de verantwoordelijkheid nemen voor het tegengaan van onnodige wisseling en uitval. Maar samenwerken is zelden eenvoudig, zeker niet op de schaal van een regio, met veel verschillende partijen aan tafel. Daarin schuilt ook de kwetsbaarheid: hoe groter en breder de ambitie, hoe meer energie en aandacht nodig is om struikelpartijen te voorkomen.
Wat dat betreft is het een spannende tijd. Niet alleen rondom het vraagstuk van het loopbaanleren, maar ook rondom Passend Onderwijs, de invoering van de entreeopleidingen, de instroomdrempel voor mbo 2-4 en de invoering van drempelniveaus (referentieniveaus) wordt afstemming en samenwerking gevraagd tussen VO en mbo. Het is ook een spannende tijd omdat onzeker is hoe allerlei verschillende 'prikkels' van de overheid zullen uitwerken. Zal het aanscherpen van prestatieniveaus leiden tot minder toegankelijk beroepsonderwijs? Leidt de nadruk op arbeidsmarktrelevantie tot minder keuzevrijheid voor de leerling? Heeft het nieuwe bekostigingsmodel in het mbo (het zogenaamde cascademodel) gevolgen voor de mogelijkheden van studenten om van opleiding te wisselen? Hoe de ontwikkelingen ook uitpakken, het is meer dan ooit van belang voor de leerling om bewuster en beter te kiezen in de loopbaan. De ruimte voor verkeerde keuzes en opnieuw proberen wordt kleiner en de risico's van uitval groter.

Tot slot nog een laatste woord over één van de uitkomsten van dit onderzoek, namelijk de constatering van grote verschillen tussen scholen. Het zij nogmaals gezegd: het verdere project moet duidelijk maken of en in welke mate scholen zaken goed of slecht aanpakken. Maar laten we eens aannemen, dat de verschillen tussen de scholen tenminste voor een deel veroorzaakt worden door het belang dat scholen hechten aan het loopbaanvraagstuk. Tot welke conclusie leidt die constatering dan? Geldt voor de school wat ook voor de individuele leerling geldt: moet de school geholpen worden in zijn ontwikkelingsproces, in zijn leerproces? Of is er ook op dit niveau sprake van een omslag in het denken en gaat het steeds minder om *leren* en steeds meer ook om *sturen*?

Bijlagen

Overzicht B1 – Percentage leerlingen uit de doelgroep per school, per onderwijstype, plus het percentage leerlingen met vmbo-lwoo

BRIN	School	PRO/ VSO	VAVO	Havo	B	K	G/T	Lwoo	TYPE
00JT	Geref SGM Guido De Bres	0	2	6	19	32	42	15	KT
00ML	Meridiaancollege RK SGM	0	2	6	21	21	49	18	BKT
00SZ	Johannes Fontanus College	0	3	24	0	0	73	0	TH
00VY	RK SGM Cals College	0	3	10	17	35	32	28	KT-L
00YO	Prot Chr Mavo Waldheim	0	0	0	0	0	98	0	T
01KF	St Gregorius College	0	4	22	0	0	67	0	TH
01MU	CSG Groen van Prinsterer	0	1	0	22	49	28	27	BKT-L
02VM	Christelijk Lyceum SGM	0	5	19	0	0	75	0	T
01OE	Wellantcollege (vmbo)	0	0	0	44	37	18	33	BK-L
01RL	Jacobus Fruijtier SGM	3	0	6	29	28	28	7	BKT
02DC	Corlaer College	0	0	6	32	32	29	23	BKT-L
02EA	Chr SGM op Ref Grondsl vL	3	1	9	17	35	33	8	KT
02FO	De Meerwaarde Techniek	14	0	0	13	51	14	22	K-L
02MF	Chr SGM Veenendaal	7	0	0	26	43	19	40	BK-L
01NZ	Griftland College	0	2	20	0	0	77	0	TH
02VR	Chr VO Groep Zo Utrecht	0	2	15	14	11	53	12	T
03OY	Niftarlake College	0	3	17	0	0	78	0	T
03WO	Van Lodensteincollege	0	0	8	27	29	33	16	BKT
04IX	Kalsbeek College	0	0	6	19	41	33	10	KT
05RA	VeenLanden College	0	3	17	0	0	80	0	T
06SU	Ichthus College	0	2	18	0	0	78	0	T
07KP	SGM Maarsbergen	1	0	0	38	47	13	8	BK
14OY	Gerrit Rietveld / Blaucapel	1	4	23	0	0	71	0	TH
14RC	Meerwegen College	0	3	6	16	28	43	21	KT-L
16YV	Pantarijn SGM	11	1	5	20	40	22	30	BKT-L
17AN	Minkema College	0	1	8	27	39	24	10	BKT
17BI	OSG Schoonoord	0	1	6	24	37	31	19	BKT
17GM	Oosterlicht College	0	1	6	15	35	41	19	KT
17HX	Mgr A E Rientjes Mavo	0	1	0	0	0	98	0	T
18AN	Delta / Globe college	0	0	0	55	27	17	46	BK-L
18WS	Anna van Ryn College	0	2	8	30	25	29	30	BKT-L
19IP	Rembrandt College	0	3	19	0	0	75	0	T
19KZ	Pallas Athene College	0	11	13	0	0	75	0	T
20EA	SGM V Mavo Havo Ath	1	6	15	0	0	78	0	T
20EI	Vallei College	0	1	8	20	27	42	20	BKT-L
22NE	College De Heemlanden	0	2	20	0	0	75	1	TH
23VD	Broeckland College	0	1	0	64	18	17	26	B-L
24TJ	Trajectum College / UniC	0	0	6	39	28	19	37	BK-L
24TR	Leidsche Rijn/X11/Via Nova	0	1	7	25	32	20	20	BKT-L
25GE	Chr SGM Het Streek	0	4	6	17	22	48	21	KT-L
25GV	AOC Groenhorst (vmbo)	0	0	0	28	30	32	28	BKT-L
25LH	ROC Midden NL (vavo)	2	98	0	0	0	0	0	VAVO
	Totaal	**6**	**4**	**8**	**18**	**22**	**35**	**16**	

Toelichting onderwijstype: B vmbo-basis, K vmbo-kader, T vmbo-theoretisch/gemengd, H havo, V vwo, P praktijkonderwijs, L lwoo. De lettercode is van toepassing als 20 procent of meer van de doorstroom naar mbo van dat onderwijstype komt.

Overzicht B2 – VSV en wisseling bij top-13 mbo-instellingen met 100 of meer instromers vanuit de doelgroep

		VSV	WIS	REG	Aantal	Onbekend
25LH	ROC Midden Nederland	9%	16%	75%	5.140	156
04EM	ROC Amarantis*	8%	18%	74%	4.269	88
25PM	ROC A12	9%	19%	72%	1.649	47
25PZ	ROC van Amsterdam	7%	17%	76%	837	49
09MR	Hoornbeeck College	5%	13%	82%	854	9
25LF	Rijn IJssel	7%	20%	73%	722	31
25GV	AOC Groenhorst College	7%	13%	80%	535	26
25LN	ID College	5%	12%	83%	518	8
23KG	Grafisch Lyceum Utrecht	4%	10%	86%	499	2
01OE	Wellantcollege	10%	13%	77%	366	9
02PK	Nimeto Algemen Bijzondere	4%	9%	87%	304	3
01AA	Landstede	6%	25%	69%	272	19
27DV	ROC AVENTUS	9%	23%	68%	245	4
	Overige instellingen	6%	18%	76%	1.205	183
	Doelgroep totaal	**8%**	**17%**	**75%**	**17.415**	**634**

* ROC Amarantis bestaat op 1 oktober 2012 uit MBO Utrecht (30RN), MBO Amersfoort (30RR) en ROC TOP (30RM).